

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Psühholoogia instituut

Talis Tobreluts
SUHTELINE ILMAJÄETUS JA RAHULOLEK EESTIS JA ROOTSIS: EMPIIRILISE
VÕRDLUSE KATSE
Seminaritöö

Juhendaja: Dotsent Dagmar Kutsar

Läbiv pealkiri: Relatiivne deprivatsioon ja gratifikatsioon.

Tartu 2012

Kokkuvõte

Minu seminaritöö eesmärgiks oli analüüsida relatiivse deprivatsiooni ja relatiivse gratifikatsiooni väljendumist võrdlevalt Eestis ja Rootsis. Maade valikut inspireerisid ühelt poolt riikide kuulumine eri heaolumudeli rühma ning teiselt poolt Eesti ja Rootsi suur erinevus sotsiaalse ebavõrdsuse (Gini koefitsient) näitajas. Lähtudes Wilkinsoni ja Picketti (2007) teooriast käsitlen relatiivset deprivatsiooni kui ebavõrdses ühiskonnades levinud probleemi. Relatiivne deprivatsioon (RD) ehk suhteline ilmajaetus ja relatiivne gratifikatsioon (RG) ehk suhteline rahulolek on vaadeldavad indiviidi vajaduste rahuloleku skaala kahe otspunktina, millest esimesega on laialt Eesti uurijad tegelenud (Kutsar, 1995, 1997; Trumm ja Kasearu, 2009), teine aga on põhjendamatult tähelepanuta jäänud. Analüüs põhineb Euroopa Sotsiaaluuringu 2010. aasta andmetel; andmed analüüsisin statistikapaketiga SPSS 20. Analüüsist selgus, et võrdsustavas Rootsi ühiskonnas on RD grupp väiksem kui oluliselt ebavõrdsemas Eestis; mõlemas riigis on RD grupp kogunud RG grupiga võrreldes rohkem ilmajaetust; RD grupi keskmised enesetundehinnangud on mõlemas riigis negatiivse suunaga ning RD grupp on RG grupiga võrreldes keskmiselt sotsiaalpoliitiliselt võrdsustavama hoiakuga.

Abstract

The purpose of the present study was to compare the expression of relative deprivation and relative gratification in Estonia and Sweden. Those countries were chosen for two reasons – belonging to different welfare models on the one hand and having big differences in indicators of social inequality (Gini coefficient) in Estonia and Sweden on the other hand. Based on the theory of Wilkinson and Pickett (2007) I deal relative deprivation as a widespread problem in unequal societies. Relative deprivation (RD) and relative gratification (RG) can be seen as the starting and ending points of the scale that measures the gratification of needs of an individual, from which RD has been studied by Estonian researchers (Kutsar 1995, 1997; Trumm ja Kasearu 2009), but RG has been unreasonably neglected. The analysis is based on the data from the European Social Survey; statistics software SPSS 20 was used to analyze the data. The results show that in Swedish society which is more equalizing, the RD group is statistically smaller than in significantly unequal Estonia, the RD group has experienced deprivation above average in both countries when compared to the RG group, the average assessments to mood in the RD group are more negative in both countries than in the RG group, and the socio politically equalizing attitude of the RD group is above average when compared to the RG group.

Sissejuhatus

Tänapäeval räägitakse üha enam indiviidide, individigruppide ja ühiskonna elatustaseme kõrval ka elukvaliteedist. Vastavalt uuele käsitlusele ei pruugi suurema sissetuleku, auto või maja omamine veel tähendada head elu. Teisisõnu, rohkemate asjade omamine ei pruugi elu kohe paremaks muuta ehk objektiivne heaolu (sissetulek, auto, maja jne) ning subjektiivse heaolu hinnang võivad, kuid ei pruugi kokku langeda.

Subjektiivse heaoluna käsitletakse emotsionaalseid ja kognitiivseid hinnanguid, mida inimesed oma elule konkreetsel ajahetkel olevikus või pikemal ajaperioodil annavad ehk teisisõnu kõike seda, mida nimetatakse tavakasutuses õnneks või rahuloluks (Diener jt, 2003). Dieneri ja tema kolleegide käsitluse kohaselt on subjektiivsel heaolul kaks komponenti: tunnetuslik ja emotsionaalne. Realo (2009) järgi sisaldab tunnetuslik ehk kognitiivne komponent inimeste hinnangut sellele, kuivõrd on nad oma eluga või spetsiifiliste eluvaldkondadega, nagu näiteks abielu, töö, materiaalne olukord, üldiselt rahul. Emotsionaalne ehk afektiivne komponent viitab aga inimeste kalduvusele kogeda positiivseid või negatiivseid emotsioone seoses nende eluvaldkondadega.

Diener, Horwitz ja Emmons (1985, viidatud Diener ja Seligman, 2004 j) toovad välja, et need inimesed, kes kuuluvad ajakirja Forbes edetabeli kohaselt 400 rikkaima inimese hulka, pole sugugi õnnelikumad kui Keenias elavad Masai karjapidajad, kel pole elektrit ja voolavat vett ning kelle majad on tehtud sõnnikust (Biswas-Diener, Vittersø ja Diener, 2003, viidatud Diener ja Seligman, 2004 j). Varasemaid elatustaseme mõju ümber hindavaid uurimusi on välismaiste uurijate kõrval teinud ka Eesti autorid. Nimelt Arakas (2008, viidatud Realo, 2009 j), leidis oma seminaritöös, et Eesti kõige rikkamad inimesed ehk need, kes kuulusid Raidla jt (2007, viidatud Realo, 2009 j) uurimuse järgi 2007. aasta ajalehe Äripäev koostatud edetabeli "R-Klubi: Eesti rikaste TOP500" esimese 150 hulka, polnud sugugi õnnelikumad, kui need, kelle perekonna igakuine netosissetulek oli üle 30 000 krooni. Eelpool toodud näitest selgub, kuidas õnn pole rahas, kui baastase ehk osalt standarditest tulenevad füsioloogilised vajadused on täidetud. Kokkuvõtvalt, elukvaliteedi seisukohast on majandusliku ja sotsiaalse heaolu analüüsimisel võrdselt oluline vaadata sissetulekute kõrval, kuidas inividid ise hindavad oma majanduslikku olukorda. Tegemist on subjektiivse hinnanguga, mis lisaks tegeliku olukorra kirjeldusele peegeldab indiviidi poolt tajutud ilmajäetust võrreldes ümbritseva keskkonnaga.

Olukorda, kus individ või grupp tunnevad end teistega võrreldes ebasoodsas seisus olevat, nimetatakse subjektiivselt tajutud suhteliseks ilmajäetuseks (suhteliseks deprivatsiooniks

(RD) e ingl k: relative deprivation). Kui indiviid või grupp tunneb end teistega võrreldes eelisseisus olevat, nimetatakse seda aga subjektiivselt tajutud suhteliseks rahulolekuks (suhteliseks gratifikatsiooniks (RG) e ingl k.: relative gratification *rahulolek – autori eestindus*). Relatiivse deprivatsiooni ja relatiivse gratifikatsiooni mõistmise keskseks ideeks on taju suhtelisus – ilmajäetus ja rahulolek ei ole absoluutsed ning oma olemuselt sõltuvad need sotsiaalsete võrdluste protsessist. Festingeri (1954) sotsiaalse võrdluse teooria kohaselt pärineb suur osa informatsioonist, mida inimesed kasutavad enda kohta käivate hinnangute kujundamisel, võrdlusest teistega. Seega isik, kes kogeb suhtelist deprivatsiooni, usub, et ta omab teistega võrreldes õigusi rohkemateks või paremateks tulemusteks kui tal on parasjagu (Augustinos ja Walker, 1995; Corning, 2000; Walker ja Smith, 2002). RD ja RG lähenemise mõistmisele aitab kaasa sotsiaalse identiteedi teooria. Tajfeli ja Turneri (1986, viidatud Augustinos ja Walker, 1995 j) sotsiaalse identiteedi teooria (SIT) individuaalse ja grupitasandi dimensioone tuleb arvestada sotsiaalse võrdluse teoorias, mis on omakorda aluseks RD ja RG tajumisel. Kokkuvõtvalt, seatakse gratifikatsioonid ja RG tajumisel endale võrdluseks subjektiivsed standardid ning kõrvutatakse oma võimalusi standarditega. Kutsari (1997) hinnangul võib see viia olukorda, kus tajutakse oma olukorda halvemana, kui see on tegelikult.

Relatiivne deprivatsioon (RD) ja relatiivne gratifikatsioon (RG) on kui mõnes mõttes indiviidi vajaduste rahuloleku skaala kaks otspunkti, millest esimesega on laialt Eesti uurijad tegelenud (Kutsar, 1995, 1997; Trumm ja Kasearu, 2009), teist pole Eesti autorite poolt uuritud ja minu teada on see mõiste Eesti uurijate poolt käsitlemata. Küll on uuritud eluga rahulolu ja õnnelikkust (Kuppens, Realo, 2008, Realo, 2009), kuid mitte subjektiivselt tajutud suhtelist rahulolekut. Minu huvi on RD ja RG kui konstruktide empiiriline mõõtmine, võttes aluseks Euroopa Sotsiaaluuringu (<http://ess.nsd.uib.no/>) andmestik ning lähenemistega seotud loetud kirjanduse. Operatsionaliseerimisel lähtun eeldusest, et relatiivses deprivatsioonis olivad on madalama haridusega, subjektiivselt madalama sissetulekuhinnanguga ning tööhõivest väljas. Seevastu relatiivse gratifikatsiooni grupi moodustan nendest, kes on kõrgema haridusega, subjektiivselt kõrgema sissetulekuhinnanguga ning tööhõives. Mind huvitab relatiivse deprivatsiooni ja relatiivse gratifikatsiooni ilmnemine võrdlevalt Eesti ja Rootsi ühiskondades. Nimelt on Eesti ja Rootsi huvitavad maad ühelt poolt erinevatest heaolumudelitest lähtuvalt (Rootsis Põhjamaade sotsiaaldemokraatlik mudel ja Eestis siirdeühiskonna liberaalne heaolumudel) ning teiselt poolt sotsiaalse ebavõrdsuse näitajate (GINi indeks) poolest (Rootsi - 24,1; Eesti 31,3; EU27 - 30,5 Allikas: EU-SILC).

Käesoleva seminaritöö eesmärk on analüüsida RG ja RD väljendumist Eestis ja Rootsis. Täpsemalt kasutan töös Euroopa Sotsiaaluuringu 2010. aasta Eesti ja Rootsi andmestikke, mille abil võrdlen RD ja RG olemasolu ning väljendumist nendes ühiskondades. Analüüsimeetoditena kasutan kahemõõtmelist analüüsi, tunnuste vahelisi seoseid hindan korrelatsiooni kordaja (r) abil ning keskväärtuste võrdlemiseks kasutan dispersioonanalüüsi (ANOVA).

Kuna töös käsitlen põhiliselt relatiivse deprivatsiooni ja relatiivse gratifikatsiooni teooriat ning nende teooriatega piirnevaid teooriaid, toon järgnevalt välja mõistete sisu ja kontseptsioonide olulisuse.

Relatiivne deprivatsioon ja relatiivne gratifikatsioon

Relatiivset deprivatsiooni ehk tajutud suhtelise ilmajaetuse teooriat on ulatuslikult käsitletud sotsiaalpsühholoogias, sotsioloogias ja teistes sotsiaalteadustes enam kui 60 aastat. Väarikas vanuses olev RD konstrukt süstematiseeriti esmakordselt Stouffer et al (1949, viidatud Smith ja Walker, 2002 j) poolt, selgitamaks mitmeid ootamatuid seoseid sõdurite rahulolutunnete ja nende positsiooni vahel armees. Olles uurinud rohkem kui poolt miljonit sõdurit II MS ajal, leidsid autorid hämmastava seose sõdurite ning nende võrdlussubjektide ning rahulolu hinnangute vahel. Nimelt leidis uurija, et Aafrika Ameerika sõdurid võrdlesid oma olukorda kohalike Aafrika ameeriklastega nii lõunas kui ka põhjas, samal ajal kui kohalike elanike olukord oli lõunas oluliselt keerulisem kui põhjas elavatel kohalikel elanikel. Lihtsamalt kokku võttes leidsid autorid juba siis, et inimeste reaktsioonid objektiivsete asjaolude suhtes sõltuvad nende subjektiivsetest võrdlustest teatud keskkonnas.

Kümmekond aastat hiljem käsitles RD mõistet Davis (1959) ja mõiste edasiarendusega tegeles Runciman (1966:10). Viimase RD määratlus sai uurijate seas populaarseks ning oli järgmine: „Me võime jämedalt öelda, et inimene on suhteliselt ilmajaetud X-st, kui tal pole X-i; ta näeb mõnda teist isikut või isikuid, kelle hulka võib kuuluda tema ise mõnel varasemal või oodataval ajal, kellel on X; ta näeb teostatavana seda, et tal võiks olla X.“ Suhteline ilmajaetus avaldub seega ajahetkel, mil ebasoodsas positsioonis olevad indiviidid/grupid leiavad, et nad on väärt teistega võrreldes rohkem, kui nad võrdluse hetkel omavad.

Major, Testa ja Blysmä (1991, viidatud Ellemers, 2002 j) on leidnud, et indiviidid võrdlevad end pigem nendega, kes on nendest paremal järjel (upward comparison) või

nendega, kes on nendest kehvemal järjel (dawnward comparison). Sõltub konkreetsest võrdluse eesmärgist – enese täiendamine (self-improvement) või enese suurendamine (self-enhancement). Ka Leach, Snider ja Iyer (2002) toovad välja, et teadmine eelisest on teatavasti tüüpiliselt tulenev allapoole suunatud võrdlusest ebaedukatega. Kontrastiks, relatiivne deprivatsioon tugineb ebasoodsas positsioonis olevate ülespoole suunatud võrdlusele privileeritutele. Leach et al (2002) järgi on allapoole suunatud võrdlusi kogetud mitmel moel, varieerudes kaastundest nõrdimuse ja kahjurõõmuni. Autorite hinnangul on oluline eristada viise relatiivse eelise kogemisel, sest need kõik ei too tulemusi, mis toetavad võrdsust. Esiteks, tase, kuidas eelisseisus olevad keskenduvad endale ja ebasoodsas olukorras olevatele, on oluline mõistmaks, kuidas on privileeritus kogetud. Enesele keskendudes võivad eelisseisus olevad tunda uhkust või süüd oma eelisseisu tõttu. Erinevalt, teistele suunatult võib avalduda sümpaatia, moraalne pahameel või põlgus ebasoodsas olukorras olijate suunal.

DeMott (1990, viidatud Leach et al, 2002 j) leiab, et kindlustatud enamusgrupp samastab end nõrgemalt oma grupiga kui ebasoodsas oleva grupi esindajad. Tema sõnul viib nõrk samastumine grupiga eelisseisus olijad nägema ennast pigem individuaalsetena kui grupiliikmetena, mis muudab nende enda grupi staatuse neile endile nähtamatuks. Kontrastiks, Runcimani (1966) väidab, et tihti ei pruugi grupi tasandil ebasoodsas olukorras olijad tunda grupi RD-d, sest nad võrdlevad oma olukorda ainult nendega, kes on sarnases situatsioonis. Major (1994, viidatud Leach et al, 2002 j) on samataolise tulemuseni jõudnud ka RG osas ning on näidanud, et eelisseisus olevad grupid võrdlevad tihti oma staatust nendega, kes on nendega samas situatsioonis, mille tulemusena nad oma eelispositsiooni ei taju. Collins (1996, viidatud Leach et al, 2002) toob samuti välja teadmise, et kindlustatud eelispositsiooniga isikud võrdlevad end pigem sarnaste või pisut paremal järjel olevatega, mis on selges kooskõlas ka Festingeri (1954) „ühesuunalise ülespoole tendentsi“ teooriaga (unidirectional drive upward) isikutevahelises võrdluses. Teooriaga seostub näide, kus mehed, kellele makstakse samaväärse töö eest kõrgemat palka kui naistele, ei märka sugudevahelist ebavõrdsust, sest nad võrdlevad end pigem teiste samaväärset palka saavate meestega, kui naistega, kes saavad vähem palka. Tundub, et just siin võib näha soolise diskrimineerimise eeldusi.

Leach et al (2002) on leidnud, et kui eelisseisus olijad tunnetavad, et ebasoodsas olukorras olijad on ise positsioonis süüdi, on heal järjel olijad vähem mõistvad. Teisalt, kui heal järjel olijad tajuvad, et halvemal järjel olijad pole ise oma ebaõnnes süüdi ega saa midagi selle heaks teha, tunnevad nad suuremat poolehoidu ja soovivad enam aidata. Eelpool nimetatud

autorite hinnangul soodustab privileegi tunnistamine allapoole suunatud võrdlust, mille tulemusena on võimalik välja tuua nn enesele suunatud eelisseisu viise, kuidas on RG-d kogetud: (1) Parastamine (ingl k: gloating), (2) Uhkus (ingl k: pride), (3) Süütunne (ingl k: guilt), (4) Mure (ingl k: worry). Ning nn teistele suunatud eelisseisu viise, kuidas on RG-d kogetud: (1) Põlgus (ingl k: disdain), (2) (Moraalne) ükskõiksus (ingl k: (moral) indignation), (3) Haletsus/noblesse oblige (ingl k: pity/noblesse oblige), (4) Kaastunne (ingl k: sympathy), (5) Moraalne pahameel (ingl k: moral outrage).

Eelnev teooria näitab, et isegi kui eelisseisus olivad tunnetavad oma paremat positsiooni vähemkindlustatutega võrreldes, ei too see tingimata kaasa jõupingutusi võrdsuse suunal. Nagu näha, siis vaid kolm ülal välja toodud eelise kogemise viisidest on seotud võrdsuse toetusega, need on – süütunne, mure ja kaastunne.

RD/RG ja sotsiaalse identiteedi teooria

Augustinose ja Walkeri (1995) hinnangul on relatiivne deprivatsioon Tajfeli ja Turneri sotsiaalse identiteedi teooria (1986, viidatud Augustinos ja Walker, 1995 j) erijuht, mis alates RD loomisest on arenenud omaette lähenemisena. Suhtelise ilmajäetuse teooria ja sotsiaalse identiteedi teooria (SIT) on küll loomise ajahetkest iseseisvalt arenenud, kuid täiendavad teineteist sotsiaalpsühholoogilises kontekstis. SIT ja RD teooria alased tööd moodustavad teadmise, et relatiivse deprivatsiooni ja relatiivse gratifikatsiooni taju on suunatud sotsiaalse käitumise tagajärgede seletamisele samal ajal, kui SIT uurimused on peamiselt suunatud psühholoogilistele protsessidele, nagu näiteks enda ja teiste taju grupi liikmelisuse tingimustes. Augustinose ja Walkeri (1995) järgi on SIT teooria konkreetse ajahetke kognitiivsete alternatiivide olemasolu see, mis määrab, kas inividid rakendavad individidevahelist või gruppidevahelist võrdlust. Ellemersi (1993, viidatud Ellemers 2002:244 j) hinnangul annavad erinevate individuaalsete tulemuste teostatavus (grupi piiride läbilaskvus) ühelt poolt ja tõenäosus, et kollektiivsed tulemused võivad muutuda (grupi staatuse stabiilsus) teiselt poolt võimaluse täpsustada juhtumeid, kui inimesed on ühtmoodi rahulolematud hetkeolukorraga, siis kas nende viha võib olla suunatud sellele, et nad kuuluvad mingisse konkreetseesse gruppi või asetuvad gruppi inividina. Oakes'i (1987, viidatud Ellemers, 2002 j) teoriast lähtuvalt kinnitab SIT samuti võimalust, et erinevad võrdlused on tehtavad sõltuvalt olulisest sotsiaalsest kontekstist ja oluline erinevus RD/RG ja

SIT vahel on see, et SIT võimaldab kirjeldada, millise võrdlusega ja millistes tingimustes on tegemist (indiviid või grupp).

RD/RG ja sotsiaalse võrdluse teooria

RD/RG ja sotsiaalse identiteedi teooria on tihedalt seotud ka sotsiaalse võrdluse teooriaga - teooriate peamine idee on sotsiaalne võrdlus indiviidi või grupi tasandil. Walker ja Smith (2002) väidavad metafoorsel kujul, et indiviidide sotsiaalne võrdlus (indiviidi ja grupina) on justkui relatiivse deprivatsiooni nn „süda“. Indiviidide omavahelise võrdluse teema võttis esimesena üles eelkõige kognitiivse dissonantsi teooria arendajana tuntuks saanud Ameerika sotsiaalpsühholoog Festinger (1954), kelle loodud sotsiaalse võrdluse teooria (Social Comparison Theory) peamiseks ideeks on suuresti indiviidide võrdlus teistega selleks, et hinnata individuaalseid omadusi sotsiaalsfääris. Taylor (2002) ja Dube ja Guimond (1986, viidatud Taylor, 2002 j) on hilisemad autorid, kes on arendanud teooriat edasi ja leidnud, et sotsiaalne võrdlus rakendub kolmes dimensioonis: (1) isikutevaheline võrdlus enda ja endale lähedaloleva grupi vahel, kus nt naistööline võrdleb oma situatsioone teise töötava naisega; (2) võrdlus enda ja kaugemalseisva grupi (ingl k: outgroup) vahel, kus nt naistööline võrdleb oma situatsiooni meestöolisega ja (3) gruppidevaheline võrdlus enda grupi ja mõne teise grupi vahel – märgib nt naistöölisi, kes võrdlevad oma situatsiooni naistöölistena meestöölistega. Wilsoni, Hoshino-Browne ja Rossi (2002) sõnul on RD ja sotsiaalse võrdluse teooria vahelised piirid ajaga ähmastunud, sest mõlema poole uurijad keskenduvad faktoritele, mis mõjutavad inimeste võrdlusstandardi valikuid.

Cartrelli (2002) hinnangul ei mõtle indiviidid ja grupid pikalt sotsiaalse võrdluse rakendamisele, vaid see on inimese tavapärane tegevus ja lahutamatu osa inimese eksistentsist, mille abil saavad inimesed teada oma võimete, arvamuse ja tegevuse tulemuste kohta. Tema hinnangul on sotsiaalne võrgustik võimas sotsioloogiline tööriist, mis aitab sotsiaalses võrdluses seletada ning leida vastuseid küsimusele „Kes end kellega võrdleb“. Cartrellile (2002) tuginedes tekib sellest lähtuvalt kolm peamist küsimust: Kas võrdluse võrgustik ühtib või korreleerub sotsiaalsete suhete võrgustikuga?; Kui isik A on isiku B sõber, kas isik A võrdleb end pigem isikuga B?; Millist efekti annab sotsiaalsete suhete võrgustiku muster võrdlusele? Wood (1989, viidatud Cartrell, 2002 j) postuleerib, et sotsiaalse võrdluse motiiv ja eesmärk on enesetäiustus (ingl k: self-enhancement), enesetäiendus (ingl k: self-improvement) ja enese hindamine (ingl k: self-evaluation). Tema hinnangul on võrdluse

valikud indiviidile sama tähtsad nagu indiviidide motiivid. Sotsiaalne võrdlus ilmneb vahel lihtsalt seotusest teiste inimestega – näiteks sugulaste või naabritega.

Individuaalne ja grupi relatiivne deprivatsioon

Lisaks piirnemisele ja põimumisele sotsiaalse identiteedi teooria ja sotsiaalse võrdluse teooriaga tuleneb relatiivse deprivatsiooni keerukus Runcimani (1966) uurimusest teha selget vahet vennaliku ja egoistliku deprivatsiooni vahel, mille hiljem Tougas ja Beaton (2002) ning Smith ja Ortiz (2002) vastavalt grupi relatiivseks deprivatsiooniks (GRD) ja individuaalseks relatiivseks deprivatsiooniks (IRD) ümber nimetasid. Runciman'ile (1966) toetudes võib öelda, et IRD puhul toimub võrdlus individuaalsel tasandil (võrreldakse ennast teise indiviidi või grupiga, kuhu kuulutakse) ning GRD puhul toimub sotsiaalne võrdlus grupitasandil (võrreldakse gruppi, kuhu kuulutakse mingi teise grupiga).

Smith ja Ortiz (2002) leiavad, et IRD/GRD teooria teevad keeruliseks kaks erinevat identiteedi tasandit – indiviid ja grupp, mille tõttu viivad samalaadsed ebasoodsad tingimused, mis on tõlgendatud erinevalt, ka erinevate käitumuslike tagajärgedeni. Smith ja Ortiz (2002), püüdes selgitada IRD ja GRD vahekorda, esitavad teravmeelse kirjelduse kahest professorist, kes avastavad, et nende palgad on märkimisväärselt madalamad, kui teistel õppejõududel samas teaduskonnas, kusjuures viimased omavad muuhulgas leebemaid tööõnudeid. Nende edasipidised käitumisstrateegiad on erinevad. Üks professoritest ühineb otsekohe õppejõudude liiduga ning osaleb kogunemistel ja streigiaktsioonidel. Teine kahekordistab omaenda jõupingutusi soovitud palga lunastamiseks. Kui üks professor näeb end ilmajäetuna millestki õppejõudude esindajana võrreldes asutuse teise teaduskonnaga (GRD), on ta motiveeritud toetama kollektiivset aktsiooni. Teiselt poolt, kui professor näeb ennast kui unikaalset ilmajäetuse seisundisse sattunud indiviidi (IRD), püüab ta jätkata pürgimist individuaalsete tulemuste parandamise nimel.

Tyler ja Lind (2002) viitavad samuti asjaolule, et kui inimesed tunnevad, et neil ei lähe teistega võrreldes kuigi hästi, reageerivad nad individualistlikul viisil ja tunnevad individuaalset relatiivset deprivatsiooni. Näiteks kui nad usuvad, et muutus on reaalne, võivad nad teha samuti mõne nn reaalse otsuse ja näiteks minna kooli või töötada rohkem. Seevastu, kui nad mõtlevad, et muutus ei ole reaalne, võivad nad hakata hälbivalt käituma - alkoholi või uimasteid tarvitama. Nad vastavad deprivatsioonitundele, tehes indiviidi tasandi tegevusi, nad reageerivad indiviididena. Smith ja Ortiz (2002) on IRD tagajärgi kirjeldades leidnud ka, et stress ja depressioon on mõned näited suhtelise depressiooni tagajärgedest, personaalselt

tajutud suhtelise ilmajaetuse taustsüsteemist. Autorite hinnangul on IRD seotud veel personaalsete reaktsioonidega, nagu näiteks töölt lahkumine või alaealiste kuritegevus.

Smith ja Ortiz (2002) toovad välja, et grupi-, mitte personaalse deprivatsiooni tunne soodustab poliitilise protesti väljendamist ja aktiivseid katseid sotsiaalset süsteemi muuta. Nende uurimused on näidanud, et grupideprivatsiooni tagajärjel tugevneb grupiidentiteet ja suureneb osalus sotsiaalses protestis. Grupi toel on ilmselt ka mõneti lihtsam tunnetatud ebasoodsa olukorra, relatiivse deprivatsiooni, vastu võidelda. Näiteks 2007. aastal toimunud Pronksiöö juhtum on Eesti lähimineviku üks tuntumaid GRD ilminguid, kus end ebasoodsas olukorras tundnud vene rahvuse esindajad protesti märgiks tänavatele tulid. Huo et al (1996, viidatud Smith ja Ortiz, 2002 j) leiavad, et ebasoodsas olukorras olevate gruppide ja isikute vahelise võrdluse kvalitatiivsete erinevuste võti võib olla selles, kuidas inimesed kontseptualiseerivad oma seoseid võrdluse objektiga. Näiteks, kui võrdluse objekt esindab enda grupi välist gruppi (outgroup), võivad inimesed olla rohkem mures tulemuste erinevuse pärast ja vähem mures tähendusega nende minapildile, kui siis, kui võrdluse objekt esindab nende enda gruppi. Smith ja Ortiz (2002) toovad välja uurimuse, kus tehti vahet multikultuurse organisatsiooni töötajatel, kes nägid oma erinevast rahvusest juhendajaid kui oma kaaslasi antud suures organisatsioonis (isikutevaheline seos) ja nendel töötajatel, kes nägid oma juhendajaid erineva etnilise grupi esindajatena (gruppidevaheline seos). Selle tulemusena ilmses, et töötajad võivad tolereerida suuri palgalõhesid, kui nad näevad juhtkonda, kes on justkui pärit nende endi seast. Seevastu, kui nad näevad juhtkonda nende grupi välise grupi (outgroup) esindajatena, võib sama suur palgalõhe tingida teravat vastuseisu.

Tihti peale on uurimustes palutud inimestel võrrelda end kellegagi, kes on teises grupis. Näiteks palutakse naisi, et nad võrdleksid enda isiklikku töösituatsiooni meestöötajatega. Ühelt poolt, võrdlemine meestöötajatega võib tähendada, et sugu (naine vs. mees) on oluline võrdluse dimensioon, niisiis on tegemist gruppidevahelise (intergroup) võrdlusega. Töötaja näeb end naistöötajate esindajana võrdluses meestöötajatega (grupi identiteet). Teiselt poolt võib rõhk tema personaalsele töösituatsioonile tähendada, et unikaalne personaalne omadus on võrdluse dimensioon; sellisel juhul on tegemist isikutevahelise võrdlusega. Nt töötaja näeb end töötajana võrdluses teise töötajaga samas ettevõttes (individuaalne identiteet). Teisisõnu, me ei saa niisama lihtsalt eristada grupi RD-d ja individuaalset RD-d, sest sama võrdlus võib tähendada (1) gruppidevahelist võrdlust ja mõõta grupideprivatsiooni tunnet või (2) isikutevahelist võrdlust ja mõõta individuaalse deprivatsiooni tunnet.

Runciman (1966) leiab, et grupi RD mõõtmine on tulemuslikum kui personaalse RD analüüs, mis baseerub isikutevahelises võrdluses. Pettigrew (1997, viidatud Smith ja Ho, 2002 j) meta-analüüsis RD kirjandust ja leidis, et mitmetes uurimustes on grupi RD mõju eelarvamusele peaaegu kaks korda kõrgem kui individuaalse RD mõju. Smith ja Ortiz (2002) leiavad, et suurim mõju on leitud grupipõhise deprivatsiooni mõõtmistest, mis sisaldavad afektiivset komponenti (mitte lihtsalt kognitiivne hinnang grupi erinevustesse) ja on kooskõlas eelarvamuse mudeliga kui grupipõhise emotsiooniga.

Walker ja Pettigrew (1984, viidatud Duckitt ja Mphuthing, 2002 j) on leidnud, et IRD sisaldab ainult indiviidisisesid ja indiviididevahelisi võrdlusi ega selgita gruppidevahelist nähtust adekvaatselt. IRD ja GRD uurimises on viidatud mitmetele uurijatele, kes kasutavad indiviididevahelist võrdlust kollektiivse orienteeritud käitumise ennustamiseks. Smith ja Ortiz (2002) toovad välja, et paraku on just see põhjuseks, miks paljud uurijad ei leia seoseid relatiivse deprivatsiooni ja kollektiivse aktsiooni vahel. Esiteks, RD on tihti määratletud kui kahele eraldi küsimusele antud vastuste erinevus, mitte vastust küsimustele, mis sisaldab võrdluse objekti. Näiteks on palutud katseisikutel reastada ennast, omasuguste gruppi (peer group) ja mõnda teist etnilist või poliitilist gruppi pingeritta, alustades alumiselt redeli astmelt, kus esimesel astmel on nende hinnangul halvim võimalik elu ja kõige kõrgemal parim võimalik elu - Cantril's self-anchoring striving scale (Cantril, 1965 viidatud Smith ja Ortiz, 2002 j). Relatiivne deprivatsioon on antud juhul defineeritud kui vastaja enda ja mitmesuguste gruppide paigutuse erinevus. Parema tulemuse saamiseks soovivad Smith ja Ortiz (2002) lisada küsimusele ka võrdluse objekt, et küsimus oleks lähemalt seotud asjakohaste sõltuvate muutujatega, mitte lihtsalt erinevuste skooridega.

Teine põhjus, miks RD ja käitumise vahel on nõrk seos, on Tyleri ja Smithi (1998, viidatud Smith ja Ortiz, 2002 j) sõnul ebaõnnestunud mõõtmine sellest, kuidas inimesed tunnetavad oma ebasoodsat olukorda. Nad toovad välja, et RD on defineeritud kui arusaam, kus indiviid (või grupp) on kehvemal järjel võrreldes mõne teise isiku või grupiga, mis on seotud viha ja vimma tundega. Niisiis eeldavad autorid, et RD mõõtmisel tuleb katseisikutelt küsida nende tunnete kohta, mis oleksid rohkem seotud sõltuvate muutujatega kui küsimused, mil katseisikutelt küsitakse, kas nad märkasid ebasoodsat olukorda. Näiteks töötasid Smith ja Ortiz (2002) läbi rohkem kui 350 uurimust, mis on avaldatud või presenteeritud ajavahemikul 1967 kuni 1995 ning leidsid, et parim kriteerium hindamaks RD-d ja sisemist seisundit (internal state) sisaldab võrdluse afektiivset aspekti ja keskendub isikutevahelisele võrdlusele. Sisemine staatus on selles kontekstis mõeldud kui enesehinnang, psühholoogiline stress või psühholoogiline depressioon.

Hämäläinen (1993, viidatud Kraav, 1999) toob deprivatsiooniringi mõiste, s.o ring, mis võib alguse saada majanduslikust deprivatsioonist, kuna ressursside puudujääk takistab vajaduste rahuldamist ja ühiskonnas olemist, mille tõttu tajub indiviid sotsiaalse staatuse langust. See võib põhjustada omakorda eemaldumise sõpradest, tuttavatest, sotsiaalsetest tegevustest. Eraldumise tulemusena tekkinud psühholoogilisel deprivatsioonil on juba ennasthävitav toime, sest oma staatusega n-ö „leppimine“ pidurdab isiksuslikku arengut. Ühiskonna süüdistamine ja boikoteerimine nendes probleemides toob kaasa sotsiaalsete oskuste taandarengu, mis omakorda teeb raskeks uuesti ühiskonda sulandumise (tööhõivelisuse taastamine). Selle tulemusena leiab indiviid end taas olukorrast, kus tema elu häirivaks teguriks on rahapuudus. Tekib majandusliku, sotsiaalse ja psühholoogilise deprivatsiooni ringlemine, mis mõjutab ka järgnevat generatsiooni.

Eelnev näide annab selgust, et deprivatsioon võib haarata kogu elutsükli, mille tõttu on deprivatsioon kogu ühiskonda puudutav probleem ja vajab uurimist ning tähelepanu. Kuna Wilkinson ja Pickett (2007) leiavad, et paljud relatiivse deprivatsiooniga seotud probleemid on levinud rohkem ebavõrdsetes ühiskondades on minu hinnangul oluline pöörata pilk ebavõrdse ja võrdse riigi võrdlusesse. Yitzhaki (1979, viidatud D'Ambrosio ja Frick, 2006 j) käsitleb Runcimanile (1966) tuginedes sissetulekut suhtelise deprivatsiooni objektina ning soovitab Gini indeksit deprivatsiooni kaudse näitajana.

Seminaritöö eesmärgist lähtuvalt püstitan eelnevale kirjandusele tuginedes järgnevad hüpoteesid:

Eesti on Rootsiiga võrreldes GINI indeksi järgi sotsiaalselt ebavõrdsem riik. (Rootsi - 24,1; Eesti 31,3; EU27 - 30,5 Allikas: SILC).

Hüpotees 1: *Võrdsustavas Rootsi ühiskonnas on RD grupp väiksem kui ebavõrdses Eesti ühiskonnas.*

Festingeri (1954) teooria järgi kasutavad indiviidid ja grupid võrdlusi teistega selleks, et hinnata individuaalseid või grupi tasandi omadusi sotsiaalsfääris. Relatiivse deprivatsiooni hindamine toimub alt üles ehk ebasoodsas olukorras olijad, keda on sotsiaalse kihistumise tõttu igas riigis, näevad, et neil on vähem ressursse ning võrdlevad end soodsas positsioonis olevatega. Relatiivse gratifikatsiooni puhul võrdlevad indiviidid või grupid oma positsioone allapoole ning tunnevad end oma ressursside tasemega suhteliselt rahul.

Hüpotees 2: *RD-grupis on statistiliselt oluliselt enam neid, kes on kogenud ilmajäetuse olukordi RG grupiga võrreldes. RD grupi ilmajäetus väljendub nii Eesti kui ka Rootsi ühiskonnas.*

Smith ja Ortiz (2002) leiavad, et RD on defineeritud kui arusaam, kus indiviid (või grupp) on kehvemal järjel võrreldes mõne teise isiku või grupiga, ja see kehvemal järjel olek kutsub esile viha või vimma tunde (afektiivne komponent).

Hüpotees 3: *RD-grupp RG-grupiga võrreldes hindab kogetud tundmusi enam negatiivses suunas. RD grupi negatiivsem hinnang tundmustele väljendub nii Eesti kui ka Rootsi ühiskonnas.*

Smithi ja Ortizi (2002) järgi tugevneb deprivatsiooni tajumise tagajärjel grupi identiteet, mis toob endaga kaasa suurema võrdsustavama hoiaku väljendumise RD grupi poolt.

Hüpotees 4: *RD-grupp on RG-grupiga võrreldes võrdsustavama hoiakuga. Sotsiaalselt ebavõrdsemas Eestis väljendub RD/RG grupi hoiakute erinevus selgemalt kui Rootsis.*

MEETOD

Valim

Käesoleva seminaritöö empiirilises osas on kasutatud Euroopa Sotsiaaluuringu (ESS) 2010. aasta Rootsi ja Eesti andmeid. ESS on rahvusvaheliselt standardiseeritud metoodika alusel läbiviidav üle-euroopaline võrdlusuuring, mida korraldatakse alates 2002. aastast iga teine aasta. Euroopa Sotsiaaluuringu üheks eesmärgiks on mõõta inimeste hoiakute ja käitumisviiside muutumist aja jooksul. Eesti osaleb nimetatud uuringus alates 2004. aastast. Kõikide riikide andmed on pärast kontrollimist vabalt kättesaadavad kõige laiemale teadlastekonnale (muuhulgas ka neile, kes uuringus ei osalenud) uuringu kodulehel (<http://ess.nsd.uib.no/ess>).

Euroopa Sotsiaaluuringus käsitletud teemad on jaotatud moodulitesse, millest peamoodulid korduvad aastast aastasse, kuid kahe mooduli teemad vahetuvad igas uuringuvoorus. Täpsemalt koosneb ESS põhimoodulist, mis tagab aegread (hoiakud, väärtused, demokraatia, meedia, poliitika ja elustiil, demograafilised põhiandmed, metodoloogiline blokk jm) ja kahest valitavast moodulist. 2010. aasta uuringus olid valitavateks E moodul (usaldus politsei ja õigussüsteemi vastu) ning G moodul (töö, pere ja heaolu). Oma seminaritöös kasutan peamiselt töö, pere ja heaolu mooduli andmeid.

Esmalt on töö tulemustes välja toodud esialgne valim ning rekodeerimise järel tekkinud valimi kirjeldus. Esialgne valim koosnes Eesti andmestikust lähtuvalt 1793 respondenti vanuses 15 kuni 95 eluaastat ning kelle keskmine vanus oli täisaastates 48 eluaastat. Rootsi andmestikus oli kokku 1497 respondenti vanuses 15 kuni 95 eluaastat ning keskmine vastanute vanus oli täisaastates 48 eluaastat

Küsimuste ees olev tähe ja numbri kombinatsioon tähistavad vastavat moodulit uuringu andmestikus ning järjekorranumbrit eelpool mainitud küsimustikus (N: G1 - kus täht märgib töö, pere ja heaolu moodulit ning number küsimuse järjekorra numbrit blokis). Kaldkirjas on välja toodud ESS andmestikus olevad küsimused, mille alla on toodud kommentaar või selgitus küsimuse paremaks mõistmiseks ja rekodeerimise põhjuste selgitamiseks. Seminaritöös huvitas mind relatiivse deprivatsiooni (RD) ja relatiivse gratifikatsiooni (RG) mõõtmine. Analüüsin neid gruppe omavahel kui mõeldava skaala otspunkte. Käesolevalt ei ole minu huviks gruppide sisese struktuuri täpsem tundmaõppimine nt soo või vanuse järgi.

Andmete teisendamine

Seminaritöö eesmärki silmas pidades on mõningate tunnuste paremaks analüüsiks neid ümber kodeeritud järgnevalt:

1. Enesemääratlus sissetulekuhinnangu järgi

F42. Milline järgnevatest kirjeldustest vastab Teie arvates kõige paremini Teie leibkonna praegusele sissetulekute tasemele?

Kutsari (1997) järgi on sissetuleku kui heaolu ressursi kaotus või puudumine deprivatsiooni soodustaja. Seetõttu võib uskuda, et respondentide enda hinnang oma sissetulekutele on materiaalse deprivatsiooni riski ajend. Lähtuvalt uurimuse teoreetilisest raamistikust koostasid indiviidide enesemääratluse grupid sissetulekuhinnangu järgi järgnevalt:

Toimetulev - Antud tunnuse alla koondasid respondendid, kes vastasid ülaltoodud küsimusele kas „Elan /elame mugavalt praeguse sissetuleku juures“ või „Saame hakkama praeguse sissetuleku juures“

Raskustes - Antud tunnuse alla koondasid respondendid, kes vastasid ülal toodud küsimusele kas „Praeguse sissetuleku juures on raske hakkama saada“ või „Praeguse sissetuleku juures on väga raske hakkama saada“.

Tööhõivelisus

F17. Millised järgnevatest kirjeldustest vastavad sellele, mida Te olete viimased 7 päeva teinud?

Testisin sissetuleku hinnangut kahe polaarse grupiga Eesti ja Rootsis (tööhõives ja tööhõivest väljas) ning selgus, et mõlemas riigis on raskustes olevas grupis rohkem tööhõivest väljas olijaid kui toimetulevas grupis.

Tööhõives - Vastajad, kes on osa- või täisajaga tööhõives (edaspidi RG grupi liides).

Tööhõivest väljas - Vastajad, kes on tööhõivest väljas (töötud, püsivalt töövõimetus või puudega, on pensionil, õpivad jne.) (edaspidi RD grupi liides)

Haridusaastad

F16. *Mitu õppeaastat on Teil koolis läbitud, võttes arvesse nii osa- kui täiskoormusega õppe?*

Seejärel testisin sissetuleku hinnangu järgi kahte järgmist polaarset gruppi (**kuni 11 aastat haridussüsteemis** - edaspidi RD grupi liides ja **12 või enam aastat haridussüsteemis** – edaspidi RG grupi liides) ning leidsin, et väiksema kooliastate arvuga Eesti vastajad hindasid oma olukorda raskeks. Rootsi puhul polnud sissetulekuhinnangu ja haridusaastate vahel statistiliselt olulist seost, $p=,885$. Valisin piiriks 11 kooliaastat, sest suur osa Eesti vastanutest on läbinud keskhariduse 11 aastaga.

Sissetulekuhinnangu võrdlused tööhõivelisuse ja haridusaastatega andsid kinnituse koondada ühte gruppi RD ning teise gruppi RG määratluse tunnused.

RD ja RG gruppide määratlemine

RD grupp - Antud tunnuse alla koondasin respondendid haridusega seotud aastate, tööhõive ja sissetulekuhinnangu järgi:

- 1) Vastajad, kes on kuni 11 aastat haridussüsteemis olnud;
- 2) Vastajad, kes on tööhõivest väljas (töötud, püsivalt töövõimetud või puudega, on pensionil, õpivad jne.);
- 3) Sissetuleku enesehinnangu järgi raskustes olevad.

RG grupp - Antud tunnuse alla koondasin respondendid hariduses seotud aastate, tööhõive ja sissetulekuhinnangu järgi:

- 1) Vastajad, kes on 12 või enam aastat haridussüsteemis olnud;
- 2) Vastajad, kes on osa- või täisajaga tööhõives;
- 3) Sissetuleku enesehinnangu järgi toimetulevad.

Ilmajätushinnang

Edasi võrdlen RD ja RG gruppide **seost** ilmajätust väljendavate tunnustega:

1. G8 *Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.*
2. G9 *Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.*
3. G10 *Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist.*

Emotsioonid

Seejärel võrdlen RD ja RG gruppide seost enesetunde hinnangutega:

1. G1 *Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena*
2. G2 *Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa*
3. G3 *Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena*

Võrdsustavad hoiakud

Lõpetuseks testin RD ja RG hoiakuid võrdsustavasse sotsiaalpoliitikasse.

1. G6 *Riik peaks tegema palju enam, et ennetada inimeste langemist vaesusesse.*
2. B30 *Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes.*

Kõiki tunnuseid võrdlen ja testin Rootsi ja Eesti andmestikul, mille analüüsimisel on kasutatud statistilise andmetöötluse paketti SPSS 20. Jooniste kujundamiseks on lisaks kasutatud tabelarvutus- ja tabeltöötlusprogrammi MS EXCEL. Analüüsimeetoditena olen kasutanud kahemõõtmelist analüüsi, tunnuste vahelist korrelatsioonianalüüsi ja keskväärtuste võrdlemiseks kasutasin dispersioonanalüüsi (ANOVA) meetodit.

Tulemused

Käesolevas töös operatsionaliseerisin sissetulekuhinnangu võrdlusest tööhõivelisuse ja haridusaastatega saadud tulemuste põhjal RD (ilmajäetuse) ja RG (rahuloleku) grupid. Nii antud tulemuse kirjelduses kui ka hilisemas analüüsis ma *ülejäänute* grupile, kes operatsionaliseerimise järel kahest ülalnimetatud grupist välja jäid, otsest tähelepanu ei pööra. Ülejäänute grupp on sisse võetud seetõttu, et saaksin ANOVA-ga RD/RG gruppide vahelist erinevust testida.

Tööhõivelisus

Eesti andmetele tuginedes on raskustega (RD) grupis tööhõivest väljas olijaid 61,8% ehk rohkem kui toimetulevas (RG) grupis, kus on tööhõivest väljas olijaid 52,2%. Rootsi andmetest selgub, et raskustega (RD) grupis on tööhõivest välja olijaid 74% ja toimetulevas (RG) grupis tööhõivest väljas olijaid 42,5%. Mõlema riigi statistikast on näha, et RD grupis on rohkem tööhõivest väljaspool olevaid vastanuid kui RG grupis, kes hindavad end enam toimetulevaks (Tabel 1, $p < ,000$).

Tabel 1. Sissetulekuhinnang tööhõivelisuse järgi Eestis ja Rootsis (N; %).

		toimetulev	raskustega
Eesti	Tööhõives (N)	595	201
	(%)	47,8	38,2
	Tööhõivest väljas (N)	649	325
	(%)	52,2	61,8
Rootsi	Tööhõives (N)	772	32
	(%)	57,5	26
	Tööhõivest väljas (N)	570	91
	(%)	42,5	74

Haridusaastad

Eesti andmetest (Tabel 2) selgub, et raskustes (RD) grupis on kuni 11 aastat hariduses olevaid vastanuid 47,6%, samal ajal on toimetulevas (RG) grupis kuni 11 aastat hariduses olevaid vastanuid 37,6%, $p < ,000$. Rootsi andmetele (Tabel 2) tuginedes on näha, et raskustega (RD) grupis on kuni 11 aastat hariduses olevaid vastanuid 36,9% ning toimetulevas (RG) grupis on

näitaja 36,1%, mis ei anna statistiliselt olulist seost ka keskväärtuste varieeruvuse analüüsis, $p > 0,05$ (ANOVA).

Tabel 2. Sissetulekuhinnang ja haridusaastate järgi Eestis ja Rootsis (N; %).

		Toimetulev	raskustega
Eesti	Kuni 11 aastat (N)	475	252
	(%)	37,6	47,6
	12 ja enam aastat (N)	787	277
	(%)	62,4	52,4
Rootsi	Kuni 11 aastat (N)	493	48
	(%)	36,1	36,9
	12 ja enam aastat (N)	872	82
	(%)	63,9	63,1

RD/RG gruppide kirjeldav statistika

Tabelis 3 on koondatud tunnustena näha RD ja RG grupp Eesti ja Rootsi riigi võrdluses, kus RD grupis on Eesti andmetest lähtuvalt 181 (10,1%) vastajat ja Rootsis vastavad tulemused 40 (2,7%) vastajat. RG grupis on Eestis 448 respondenti (25%), samad näitajad on Rootsis 619 (41,3%).

Tabel 3. RD ja RG gruppide suurus Eestis ja Rootsis (N; %).

	RD grupp	RG grupp
Eesti (N)	181	448
(%)	10,1	25
Rootsi (N)	40	619
(%)	2,7	41,3

Ilmajätushinnangud

Ilmajätushinnanguid mõõtvad tunnused Eesti kontekstis korreleerusid kõik vahemikus ,512 ja ,582; $p = ,000$, esimene väljatoodud seos vastavalt tunnuse „Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist“ ja „Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.“ vahel ning teine „Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist“ ja „Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.“ vahel (Tabel 4).

Tabel 4. Ilmajäetushinnangute vahelised korrelatsioonid (r) Eesti andmestikul.

	Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.	Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist
Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.	,529*	,580*
Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.		,509*

*Korrelatsioonid on statistiliselt olulised olulisuse nivool $p=,000$

Ka Rootsi andmetes (Tabel 5) korreleerusid kõik ilmajäetushinnanguid mõõtvad tunnused vahemikus ,579 ja ,660, $p=,000$, esimene neist „Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.“ ja „Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.“ ning teine „Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.“ ja „Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist“ vahel.

Tabel 5. Ilmajäetushinnangute vahelised korrelatsioonid ® Rootsi andmestikul.

	Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.	Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist
Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.	,583*	,660*
Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.		,643*

*Korrelatsioonid on statistiliselt olulised olulisustõenäosusega $p=,000$

Järgnevalt võrdlesin mitme grupi keskmiste võrdluse (ühe faktorilise ANOVA) abil Eesti ja Rootsi vastajate keskmisi hinnanguid ilmajäetusele. Kõikide hinnangute puhul esines statistiliselt oluline erinevus riikide keskmiste vahel (Tabel 6). Kõige suurem erinevus riikide keskmisel oli $F(1765)=51,2$; $p<0,000$ ja väiksem $F(1469)=18,58$; $p<0,000$.

Tabel 6. Ilmajäetushinnangud riikide võrdluses, ANOVA.

	Eesti			Rootsi		
	df	F	p	df	F	p
Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.	1765	51,2	,000	1469	18,58	,000
Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.	1770	29,6	,000	1478	33	,000
Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist	1771	34,71	,000	1470	25,9	,000

*Korrelatsioonid on statistiliselt olulised olulisuse nivool $p=,000$

Vaadates ilmajäetushinnangute tunnuste keskmiseid Eesti ja Rootsi andmetes ning arvestades skaalat, siis võib öelda, et Eesti RD grupis on kolm ilmajäetust mõõtvat hinnangut kõrgemad kui Rootsi RD grupis, mis näitab Eesti RD grupis ka kõrgemat suhtelist ilmajäetust Rootsi grupiga võrreldes (Tabel 7). Küsimustele „Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega“, „Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu“ ja „Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist“ vastasid Eesti grupis olijad keskmiselt vastavalt 4,57, 2,9 ja 4,07. Samad näitajad on Rootsi 3,97, 3,51 ja 3,39, millest selgub, et küsimusele „Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu“ on Rootsi grupp andnud kõrgemaid hinnanguid. Antud skaala puhul tähendab see, et rootslastel on kõrgem tendents katta oma elamiskulusid säästudest või võtta selleks laenu kui eestlastel. Kõik eelpool nimetatud ilmajäetushinnangu tunnuste keskmised olid statistiliselt oluliselt erinevad olulisuse nivool alla ,000 (Tabel 8).

Tabel 7. Ilmajäetushinnangute keskmised Eestis ja Rootsis (Skaala: 0 - mitte üldse, 6- suures osas).

		Eestis	Rootsis
Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.	RG	2,72	1,69
	RD	4,57	3,97
Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.	RG	1,51	0,97
	RD	2,9	3,51
Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist	RG	2,4	1,08
	RD	4,07	3,39

Tabel 8. Ilmajäetushinnangute võrdlus riikide lõikes.

			N (A)	M (A)	Standard- hälve (A)	Keskmete erinevus (A-B)	P	Keskmete 95% usalduvahemi kud	
	A	B							
Eesti	Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.	RG RD	443	2,72	1,868	-1,851*	,000	2,55	2,90
		RD RG	178	4,57	1,868	1,851*	,000	4,29	4,85
	Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.	RG RD	447	1,51	1,729	-1,390*	,000	1,35	1,67
		RD RG	177	2,9	2,338	1,390*	,000	2,55	3,25
	Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist	RG RD	448	2,4	2,009	-1,669*	,000	2,22	2,59
		RD RG	177	4,07	2,338	1,669*	,000	3,73	4,42
Rootsi	Ma olen pidanud läbi ajama väiksemate sissetulekutega.	RG RD	615	1,69	2,15	-2,287*	,000	1,52	1,86
		RD RG	37	3,97	2,205	2,287*	,000	3,24	4,71
	Ma olen pidanud oma tavapäraseid elamiskulusid katma säästudest või võtma selleks laenu.	RG RD	616	0,97	1,773	-2,547*	,000	0,83	1,11
		RD RG	39	3,51	2,304	2,547*	,000	2,77	4,26
	Ma olen pidanud piirama puhkuseveetmist ja/või kodutehnika soetamist	RG RD	617	1,08	1,747	-2,312*	,000	0,94	1,22
		RD RG	38	3,39	2,411	2,312*	,000	2,60	4,19

*Tabelis on keskmete erinevus statistiliselt oluline olulisuse tõenäosusega ,000.

Keskmete erinevus ja olulisuse tõenäosus on leitud Scheffe post hoc testiga.

RD/RG väljendavad enesetunded

Enesetundeid mõõtvad tunnused Eesti kontekstis korreleerusid kõik vahemikus ,578 ja ,692; $p=,000$. Esimene välja toodud seos tunnuse „Olen tundud end rahuliku ja lõõgastununa“ ja „Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena.“ vahel ning teine „Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena“ ja „Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa vahel (Tabel 9).

Tabel 9. Enesetunde hinnangute vahelised seosed (r).

	Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa	Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena
Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena.	,692*	,667*
Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa		,578*

*Korrelatsioonid on statistiliselt olulised olulisustõenäosusega $p=,000$

Enesetundeid mõõtvad tunnused Rootsi andmetes korreleerusid kõik vahemikus ,362 ja ,610; $p=,000$, esimene välja toodud seos vastavalt tunnuse „Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa“ ja „Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena.“ vahel ning teine „Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena“ ja „Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa vahel (Tabel 10).

Tabel 10. Enesetunde hinnangute vahelised seosed (r) Rootsis.

	Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa	Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena
Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena.	,610*	,485*
Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa		,362*

*Korrelatsioonid on statistiliselt olulised olulisustõenäosusega $p=,000$

Järgnevalt võrdlesin mitme grupi keskmiste võrdluse (ühe faktorilise ANOVA) abil Eesti ja Rootsi vastajate keskmisi hinnanguid emotsioonidele. Kõikide hinnangute puhul esines statistiliselt oluline erinevus riikide keskmiste vahel (vt tabel 11).

Kõige suurem erinevus riikide keskmisel oli $F(1784)=69,04$; $p<0,000$ ja väiksem $F(1491)=7,25$; $p<0,001$.

Tabel 11 Enesetunde hinnangute võrdlus riikide järgi, ANOVA

	Eesti			Rootsi		
	df	F	p	df	F	p
Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena.	1786	57,07	,000	1493	9,32	,000
Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa	1788	29,21	,000	1491	7,25	,001

Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena	1784	69,04	,000	1490	11,89	,000
---	------	-------	------	------	-------	------

*Korrelatsioonid on statistiliselt olulised olulisuse nivool $p < ,001$

Vaadates enesetunde hinnangute keskmiseid Eestis ja Rootsis ning arvestades skaalat, võib öelda, et mida väiksem on grupi hinnangu tulemus oma enesetunnetele, seda positiivsemate enesetunnetega grupp ka on üldiselt (Tabel 12). Küsimusele „Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena“ andsid kõrgemaid keskmiseid Eesti ja Rootsi RD grupid vastavalt $M=3,78$ ja $M=2,95$; $p < ,000$. Samale küsimusele andsid Eesti RG gruppi kuulujad kõrgemaid keskmisi skooore Rootsi RG grupi kõrval vastavalt $M=2,66$ ja $M=2,28$; $p < ,000$. Küsimus „Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa“ Andis Eesti RD grupis kõrgemaid skooore kui Rootsi vastavalt

$M=3,78$ ja $M=2,82$; $p < ,000$. RG grupis olid eestlastel samuti kõrgem skoor kui rootslastel vastavalt $M=2,95$ ja $2,71$; $p < ,000$. Kusjuures sama küsimuse puhul pole Rootsi andmete põhjal RD ja RG grupi vahel statistiliselt olulist erinevust, $p > ,005$ (Tabel 13). Küsimus „Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena“ tõi RD grupi puhul välja eestlaste kõrgema skoori rootslaste ees, täpsemalt $M=3,96$ eestlaste ja $M=3,65$ puhul. Sama küsimuste vastustes tuli RG grupis välja eestlaste madalam tulemus rootslaste ees, vastavalt $M=2,60$ ja $M=2,72$, $p < ,000$, mis näitab selles küsimuses eestlaste keskmisest positiivsemat enesetunnet.

Tabel 12. Enesetunde hinnangute keskmised Eestis ja Rootsis (Skaala: 1- kogu aeg, 2- enamuse ajast, 3- Üle poole ajas, 4- Vähem kui pool ajast, 5- Mõnikord, 6- Mitte kunagi).

		Eestis	Rootsis
Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena	RG	2,66	2,28
	RD	3,78	2,95
Olen tundnud end rahuliku ja lõõgastununa	RG	2,95	2,71
	RD	3,78	2,82
Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena	RG	2,60	2,72
	RD	3,96	3,65

Tabel 13. Enesetunde hinnangute võrdlus.

					N (A)	M (A)	Standard- hälve (A)	Keskmete erinevus (A-B)	P	Keskmete 95% usalduvahe- mikud	
			A	B							
Eesti	Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena.	RG	RD	448	2,66	1,006	-1,123*	,000	2,57	2,75	
		RD	RG	180	3,78	1,351	1,123*	,000	3,58	3,98	
	Olen tundnud end rahuliku lõõgastununa	RG	RD	448	2,95	1,112	-,834*	,000	2,85	3,05	
		RD	RG	181	3,78	1,326	,834*	,000	3,59	3,98	
	Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena	RG	RD	448	2,60	1,084	-1,358*	,000	2,50	2,70	
		RD	RG	178	3,96	1,490	1,358*	,000	3,74	4,18	
Rootsi	Olen tundnud ennast rõõmsa ja heatujulisena.	RG	RD	618	2,28	,793	-,672*	,000	2,22	2,34	
		RD	RG	40	2,95	1,377	,672*	,000	2,51	3,39	
	Olen tundnud end rahuliku lõõgastununa	RG	RD	617	2,71	1,114	-,109*	,860	2,62	2,80	
		RD	RG	39	2,82	1,571	109*	,860	2,31	3,33	
	Olen tundnud end aktiivse ja elujõulisena	RG	RD	618	2,72	1,124	-,927*	,000	2,63	2,81	
		RD	RG	40	3,65	1,610	,927*	,000	3,14	4,16	

*Tabelis on keskmete erinevus statistiliselt oluline olulisustõenäosusega ,005.

Keskmete erinevus ja olulisustõenäosus on leitud Scheffe post hoc testiga.

Võrdsustavad hoiakud

Võrdsustavaid hoiakuid uurides ilmnes korrelatsioon (,308) Eestis küsimuste „Riik peaks tegema palju enam, et ennetada inimeste langemist vaesusesse“ ja „Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes“ vahel ($p < ,000$). Võrdsustavaid hoiakuid uurides ilmnes korrelatsioon (,390) Rootsis küsimuste „Riik peaks tegema palju enam, et ennetada inimeste langemist vaesusesse“ ja „Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes“ vahel ($p < ,000$). Järgnevalt võrdlesin mitme grupi keskmete võrdluse (ühe faktorilise ANOVA) abil Eesti ja Rootsi vastajate keskmisi võrdsustavaid hoiakuid. Kõikide hinnangute puhul esines statistiliselt oluline erinevus riikide keskmete vahel (Tabel 14). Kõige suurem erinevus riikide keskmisel oli $F(1780)=26$; $p < 0,000$ ja väiksem $F(1479)=6,05$; $p < 0,002$.

Tabel 14. Võrdsustavate hoiakute hinnangute keskmiste võrdlus riikide vahel, ANOVA.

	Eesti			Rootsi		
	df	F	p	df	F	p
Riik peaks tegema palju enam, et ennetada inimeste langemist vaesusesse.	1780	26,61	,000	1479	6,05	,002
Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes	1764	19,05	,000	1469	8,78	,001

*Korrelatsioonid on statistiliselt olulised olulisuse nivool $p < ,005$

Võrdsust toetavate hinnangute keskmiste analüüsimisel Eesti ja Rootsi andmete põhjal (Tabel 15) on skaalat arvestades tarvilik välja tuua, et mida väiksem on grupi keskmise väärtus, seda võrdsustavam on vastanute hoiak. Küsimusele „Riik peaks tegema palju enam, et ennetada inimeste langemist vaesusesse.“ on Eesti RD grupp vastanud keskmiselt madalamalt kui Rootsi RD grupp, vastavalt $M=1,31$ ja $M=1,64$, $p < ,000$. RG grupi keskmised on Eesti grupis samuti madalamad kui Rootsi grupis, vastavalt $M=1,71$ ja $M=2,10$. Küsimusele „Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes“ jätkub sama tendents, kus Eesti RD grupi tulemus on Rootsi RD keskmise tulemusest madalam, vastavalt $M=1,83$ ja $M=2,00$. RG grupp Eestis on keskmiste tulemustes samuti madalama keskmisega kui Rootsi RG grupp, vastavalt $M=2,33$ ja $M=2,44$. Kokkuvõtvalt näitab see, et üldiselt on nii Eesti RD kui ka RD grupp võrdsustavama hoiakuga kui Rootsi RD ja RG grupp.

Tabel 15. Võrdsustavate hoiakute hinnangute keskmised Eestis ja Rootsis (Skaala: 1- olen täiesti nõus, 2- olen nõus, 3- ei nõustu ega ole vastu, 4- ei ole nõus, 5- ei ole üldse nõus).

		Eestis	Rootsis
Riik peaks tegema palju enam, et ennetada inimeste langemist vaesusesse.	RG	1,71	2,10
	RD	1,31	1,64
Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes	RG	2,33	2,44
	RD	1,83	2,00

Tabel 16. Võrdsustavate hoiakute võrdlus.

				N (A)	M (A)	Standard- hälve (A)	Keskmete erinevus (A-B)	P	Keskmete 95% usalduvahe- mikud	
		A	B							
Eesti	Riik peaks tegema palju enam, et ennetada inimeste langemist vaesusesse.	RG	RD	447	1,71	,764	,402*	,000	1,64	1,78
		RD	RG	179	1,31	,541	-,402*	,000	1,23	1,39
	Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes	RG	RD	446	2,33	,981	,495*	,000	2,24	2,43
		RD	RG	175	1,83	,759	-,495*	,000	1,72	1,95
Rootsi	Riik peaks tegema palju enam, et ennetada inimeste langemist vaesusesse.	RG	RD	616	2,10	,847	,455*	,004	2,03	2,16
		RD	RG	39	1,64	,628	-,455*	,004	1,44	1,84
	Valitsus peaks rakendama abinõusid vähendamaks erinevusi sissetulekute tasemes	RG	RD	611	2,44	,964	,439*	,017	2,36	2,52
		RD	RG	40	2,00	,847	-,439*	,017	2,36	2,52

*Tabelis on keskmete erinevus statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p < ,005$.
Keskmete erinevus ja olulisustõenäosus on leitud Scheffe post hoc testiga.

Arutelu ja järeldused

Käesoleva töö eesmärk oli analüüsida relatiivse deprivatsiooni ja gratifikatsiooni väljendumist võrdlevalt Eestis ja Rootsis – riikide valiku aluseks nende kahe ühiskonna suur erinevus sotsiaalse ebavõrdsuse koefitsiendi (GINI indeksi) järgi. RD avaldub, kui ebasoodsas positsioonis olev indiviid/grupp võrdleb end soodsas positsioonis oleva indiviidi grupiga (alt üles võrdlus) ning tunneb suhtelist ilmajäetust. RG avaldub, kui soodsas positsioonis olev indiviid/grupp võrdleb end ebasoodsas positsioonis oleva indiviidi/grupiga ning tunneb suhtelist rahulolekut. Eesmärgist lähtuvalt konstrueerisin neli hüpoteesi, mille tõestamiseks/ümberlükkamiseks kasutasin Euroopa Sotsiaaluuringu 2010. aasta andmeid. Tulemustest selgus üldiselt, et võrdsustavamas Rootsi ühiskonnas on RD grupp väiksem kui ebavõrdses Eestis, mõlemas riigis on RD grupp kogunud RG grupiga keskmiselt rohkem ilmajäetust, RD grupi keskmised enesetundehinnangud on mõlemas riigis negatiivsemad ning RD grupp on RG grupiga võrreldes keskmiselt võrdsustavama hoiakuga.

Hüpoteeside paikapidavus

***Hüpotees 1:** Võrdsustavas Rootsi ühiskonnas on RD grupp väiksem kui ebavõrdses Eesti ühiskonnas.*

Esimene hüpotees leidis kinnitust. Gini koefitsiendi järgi sotsiaalselt võrdsemas Rootsis oli relatiivset deprivatsiooni tundev grupp ebavõrdsema Eesti ühiskonnaga võrreldes koguni kolm korda väiksem. See tõestab ka Wilkinsoni ja Pickett'i (2007) teooriat sellest, kuidas paljud relatiivse deprivatsiooniga seotud probleemid on levinud rohkem ebavõrdsetes ühiskondades. Esimese hüpoteesi kinnitusega sai tõestatud ka Yitzhaki (1979, viidatud D'Ambrosio ja Frick, 2006 j) käsitlus Gini koefitsiendist kui deprivatsiooni ühest näitajast. See annab tulevasteks uurimusteks aluse eeldada ka teiste sotsiaalselt ebavõrdsete ja sotsiaalselt võrdsete puhul samalaadset nähtust, kus RD avaldub nõrgemini pigem võrdsetes riikides ning tugevamini pigem ebavõrdsetes riikides.

***Hüpotees 2:** RD-grupis on statistiliselt oluliselt enam neid, kes on kogunud ilmajäetuse olukordi RG grupiga võrreldes. RD grupi ilmajäetus väljendub nii Eesti kui ka Rootsi ühiskonnas.*

Kuna relatiivse deprivatsiooni ja gratifikatsiooni lähenemise keskseks mõisteks on taju suhtelisus – ilmajäetus ja rahulolek ei ole absoluutsed ning oma olemuselt sõltuvad need sotsiaalsete võrdluste protsessist, siis pole kontrollimata võimalik väita, et RD grupis on statistiliselt enam neid, kes on kogenud ilmajäetuse olukordi RG grupiga võrreldes. Siiski sai antud uurimuses hüpotees kinnitust, sest nii Eestis kui ka Rootsis olid ilmajäetushinnangute keskmised statistiliselt olulisemad RG gruppide ilmajäetushinnangutest. Samuti avaldus ilmajäetus selgelt mõlemas riigi.

Hüpotees 3: *RD-grupp RG-grupiga võrreldes hindab kogetud enesetundeid tõenäoliselt negatiivses suunas. RD grupi negatiivsem hinnang enesetunnetele väljendub nii Eesti kui ka Rootsi ühiskonnas.*

Enesetunde hinnangutes hindasid RD grupis olijad oma tundmusi statistiliselt enam negatiivses suunas, seda mõlemas riigis. Kolmest küsimusest ühel puhul polnud Rootsi RD ja RG grupi enesetundehinnangute vahel statistilist olulist seost. Tõestatud sai autorite Smith ja Ortiz (2002) hinnang, kes leiavad, et RD on defineeritud kui arusaam, kus indiviid (või grupp) on kehvemal järjel võrreldes mõne teise isiku või grupiga, mis on seotud viha või vimma tundega (afektiivne komponent). Tulevikus tehtavate uuringute puhul on antud hüpoteesi tõestus oluline just afektiivse komponendi vajalikkuse mõttes. RD ja RG vahel on antud uurimusest lähtuvalt selge erinevus, kus esimesed hindavad enda enesetundeid Eestis ja Rootsis keskmiselt oluliselt negatiivsemaks.

Hüpotees 4: *RD-grupp on RG-grupiga võrreldes võrdsustavama hoiakuga. Eestis võrrelduna Rootsi ühiskonnaga väljendub RD/RG grupi hoiakute erinevus selgemalt.*

Antud hüpoteesiga sai osaliselt tõestatud Smith' ja Ortiz'i (2002) teooriale tuginev hüpotees, mille järgi tugevneb deprivatsiooni tajumise tagajärjel grupi identiteet, mis toob endaga kaasa suurema võrdsustavama hoiaku väljendumise RD grupi poolt. Mõlemas riigis olid võrdsustavama hoiakuga seotud keskmised hinnangud RD grupi poolt tugevamad võrdsustava poliitika suhtes. Rootsi puhul avaldus oluline tähelepanek, kus RD ja RG grupi omavaheline keskmine võrdsustav hinnang oli statistiliselt ebaoluline ($p > 0,05$), mille tõttu võib väita, et Rootsis eelisseisus olev grupp (RG) on ebasoodsas olukorras oleva grupiga (RD) ühtmoodi võrdsustava hoiakuga. See näitab ühiskonna laiemat solidaarsust nii RD kui ka RG grupi poolt Rootsis.

Teema tulevikuperspektiiv

Arvestades minu huvi teema vastu ning olulist asjaolu, et suur osa teoreetilisest materjalist jäi tööst välja, soovin kindlasti minna RD ja RG uurimisega edasi. Tuleviku mõttes on esiteks soov võtta juurde sotsiaalselt ebavõrdsemaid ja sotsiaalselt võrdsemaid riike ning tuginedes antud seminaritööle uurida RD/RG avaldumise tendentse laiemalt sotsiaalpsühholoogilises kontekstis. Käesolevas töös huvitas mind pigem RD/RG konstruktide loomine ESS andmestikul ja nende gruppide omavaheline analüüs, mitte sedavõrd grupisisesele struktuurile keskendumine, näiteks vastanute vanusegruppide või soo järgi. Teiseks on minu tulevikuperspektiiv uurida RG/RD konstrukti grupisisesest struktuuri ja analüüsida tekkivaid seaduspärasusi. Pettigrew (2002) hinnangul peaksid sotsiaalpsühholoogid tulevikus rohkem tähelepanu pöörama *RG ja RD teiste nimel* (on behalf of others) teemasse. Viimane on Beaton ja Tougase (2002) hinnangul otseselt seotud altruistlike hoiakute ja käitumisega eelisseisus oleva grupi poolt.

Kokkuvõtvalt, tulevikus kavatsen Thomas Pettigrew ideed rakendada ning keskenduda RD ning RG kõrval ka *RD teiste nimel* uurimisse.

Kirjanduse loetelu

Augustinos, M., Walker, I. (1995). *Social Cognition. An Integrated Introduction*. Sage Publications.

Cartrell, C.D. (2002). The Embeddedness of Social Comparison. In I. Walker and H. J. Smith (Eds.). *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 91-118). Cambridge: Cambridge University Press.

Corning, A. F. (2000). Assessing Perceived Social Inequity: A Relative Deprivation Framework. *Journal of Personality and Social Psychology*. 78(3), 463-477.

Davis, J.A. (1959). A Formal Interpretation of the Theory of Relative Deprivation. *Sociometry*, 22(4), 280-296.

Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review of Psychology*, 54(1), 403-425.

Diener, E. ja Seligman, M.E.P. (2004). Beyond Money: Toward an Economy of Well-Being. *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 1-31.

Duckitt, J., Mphuthing, T. (2002). Relative Deprivation and Intergroup Attitudes. In I. Walker and H. J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 91-118) Cambridge: Cambridge University Press.

Ellemers, N. (2002). Social identity and relative deprivation. In I. Walker and H. J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 239-264). Cambridge: Cambridge University Press.

Euroopa Sotsiaaluuringu andmed. Külastatud aadressil <http://ess.nsd.uib.no>.

EU-SILC. Külastatud aadressil <http://ec.europa.eu/eurostat>.

Festinger, L.A. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140.

Kraav, I. (1999) Haridus ja kasvatusväärtused ühiskonnas. I. Kraav ja J. Mikk (Toim). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kuppens, P., Realo, A. (2008). The Role of Positive and Negative Emotions in Life Satisfaction Judgement Across Nations. *Journal of Personality and Social Psychology* 95(1), 66-75.

Kutsar, D. (1995). Transformation in Estonia as Reflected in Families: Insight into Social Stress and Poverty. *Dissertationes Psychologicae Universitas Tartuensis*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kutsar, D. (1997). Multiple Welfare Losses and Risk as Social Exclusion in the Baltic States during Social Transition. In A. Aasland, K. Knudsen, D. Kutsar (Toim). *The Baltic Countries Revisited: Living Conditions and Comparative Challenges* (pp. 79-104). The NORBALT Living conditions Projekt. Fafo Report 230. Oslo: Fafo.

Leach, C., N. Snider & A. Iyer (2002). "Poisoning the consciences of the fortunate": The experience of relative advantage and support for social equality. In I. Walker and H. J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 136-163). Cambridge: Cambridge University Press.

Realo, A. (2009). Eluga rahulolu ja õnnelikkus. M. Lauristin (Toim). *Eesti Inimarengu Aruanne 2008* (lk 63 - 67). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.

Runciman, W.G. (1966). *Relative deprivation and social justice*. London: Routledge & Kegan Paul.

Smith, E.R. ja Ho, C. (2002). Prejudice as Intergroup Emotion: Intergrating Relative Deprivation and Social Comparison Explanations of Prejudice. In I. Walker and H. J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 332-351). Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, H. J. and D.J. Ortiz (2002). Is it just me? The different consequences of relative and group relative deprivation. In I. Walker and H. J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 91-118). Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, M. C. (2002). Fraternal Deprivation, Collective Threat, and Racial Resentment: Perspectives on White Racism. In I. Walker and H. J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 13-44) Cambridge: Cambridge University Press.

Tougas, F., Beaton, A.M. (2002). Personal and Group Relative Deprivation: Connecting the "I" to the "We". In I. Walker and H. J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 91-118). Cambridge: Cambridge University Press.

Trumm, A. ja Kasearu, K. (2009). Individuaalse elukvaliteedi muutumine, 1994-2008. M. Lauristin (Toim). *Eesti Inimarengu Aruanne 2008* (55 - 63). Tallinn: Eesti Koostöö Kogu.

Tyler, T.R., Lind, E.A. (2002). Understanding the Nature of Fraternalistic Deprivation: Does Group-based Deprivation Involve Fair Outcomes or Fair Treatment? In I. Walker

and H. J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 44-69). Cambridge: Cambridge University Press.

Walker, I., Smith, H.J. (Eds.).(2002). *Relative deprivation: specification, development, and integration*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wilson, A, Hoshino-Browne, E., Ross, M. (2002). Spontaneous Temporal and Social Comparisons in Children's Conflict Narratives. In I. Walker and H. J. Smith (Eds.) *Relative Deprivation. Specification, development and integration* (pp. 313-332). Cambridge: Cambridge University Press.

Wilkinson, R. G., Pickett, K. E. (2007). The problems of relative deprivation: Why some societies do better than others. *Social Science & Medicine*, 65(9), 1965-1978.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrekselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Talis Tobreluts